

هیچ وقت علم را جدی نگرفته ایم

(یادداشت‌های یک دهه درباره علم و حواشی آن)

رسول جعفریان

پژشک و مطالعات فرهنگی و اجتماعی
دانشگاه تهران

هیچ وقت علم را جدی نگرفته ایم (یادداشت‌های یک دهه درباره علم و حواشی آن)

رسول جعفریان (استاد دانشگاه تهران)

ناشر: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
بیرمجموعه تأملات صاحب‌نظران ایرانی درباره آموزش عالی: جبار رحمانی
ویراستار: سارا بقایی

عراح جلد و صفحه‌آرا: علی قربی
چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹ - الف

شمارگان: ۴۰۰

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۲۲-۰۴

نشانی: تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۰، پانزدهم تیر، تهران (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴، تلفن: ۲۲۷۶۷۴۹۳
پست الکترونیکی: publishing@iscs.ac.ir وبسایت: www.iscs.ac.ir
کلیه آثار منتشره این پژوهشکده در جهت ایجاد فضای آزاد علمی و نظر شخصی نویسندگان محترم آن است و لزوم آمور و پدید پژوهشکده نیست.

سرشناسه: جعفریان، رسول، ۱۳۴۳ - Jafarriyan, Rasul

عنوان و نام پدیدآور: هیچ وقت علم را جدی نگرفتیم: یادداشت‌های یک دهه درباره علم و حواشی آن / تألیف رسول جعفریان؛ ویراستار سارا بقایی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۱۰۳ ص. مصور، نمونه: ۱۴۵/۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۲۲۶-۰۴۳-۴

عنوان دیگر: یادداشت‌های یک دهه درباره علم و حواشی آن.

موضوع: اسلام و علوم Islam and science

موضوع: دانش و دانش‌اندوزی Learning and scholarship

موضوع: علوم اسلامی *Islamic science

شناسه افزوده: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی Institute for Social and Cultural Studies

رده بندی کنگره: BP ۲۲۲

رده بندی دیویی: ۴۸۵/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۷۰۵۸۲۱۶

فهرست

۵	فهرست
۱۳	دیباچه پژوهشکده
۱۷	بنام خدای علم و قلم خدای مهربان و بخشنده
۱۷	مقدمه
۲۱	انقطاع عامل انسانی عقب‌ماندگی
۲۶	دلیل کینه‌توزی با علم چیست؟
۳۰	حبس کتاب یا حبس علم
۳۲	بازتولید علوم انسانی یا ...
۳۵	پیش‌داوری مهم‌ترین معضل علوم انسانی ما
۴۰	چرا علوم انسانی متحول نمی‌شود؟
۴۳	علم در قرن هفتم هجری
۴۸	صرفاً از داشت‌ها می‌خوریم اما تولید تازه نداریم
۵۱	ضعف تصدیق ما در کدام بخش است؟
۵۵	وقتی پاسخ همه چیز را از قبل می‌دانیم!
۵۷	وزارت علوم، مهم‌ترین وزارتخانه
۶۰	برای علم و آقای قرآنی متأسفم
۶۶	گفت‌واری پیشرفت علمی در کشور، در چه حال است؟
۷۳	نظام سنتی کتابخانه‌ها را متحول کنید
۷۷	رابطه طراحی ماشین بدون سوخت با انقراض نژاد اروپایی
۸۳	مصاحبه با شفقنا: دشواری‌های پژوهش در حوزه قم
۱۰۰	دانش را به میان مردم ببریم
۱۰۳	چرا حرکت علمی ما کند است؟
۱۰۹	چه کسی دانش به حال علم می‌سوزد؟
۱۱۳	تنوع درک مسلمانان از مفهوم علم در تمدن اسلامی

- ۱۱۷..... طالع سقوط نطفه مبارکه مظفرالدین شاه؟
- ۱۲۲..... چه کسی به فریاد علم می‌رسد؟
- ۱۲۶..... فریب پیشرفت‌های موقت را نخوریم.....
- ۱۳۹..... کسی برای رضای خدا این کار را برای ایران انجام دهد.....
- ۱۴۳..... از کولر آبی تا ساخت کیاب شامی ضد ایدز در مصر.....
- ۱۴۶..... رابطه علوم غریبه با سیستم عامل ذهن.....
- ۱۴۷..... مجلس به دانشگاه‌ها بی‌مهری نکند!.....
- ۱۴۸..... تولید جهل به جای تولید علم.....
- ۱۴۸..... مصاحبه با سایت تاریخ عصر میانه ایران.....
- ۱۵۵..... شروع تاریخ جدید ما با این پرسش آغاز شد: چرا ما عقب افتاده‌ایم؟.....
- ۱۶۱..... علم اندیشیدن برای ما مهم بوده است؟.....
- ۱۶۶..... اند دل نگفتم الا یک از هزاران.....
- ۱۶۹..... یا چیزی به نام طب اسلامی داریم؟.....
- ۱۷۸..... چرا نتوانستیم در عصر نوجو مدرن سهمیم باشیم؟.....
- ۱۸۹..... مصاحبه با مجله سراسر با باب کتاب «مقالات درباره مفهوم علم در تمدن اسلامی».....
- ۲۰۱..... هدیه‌ای به دانش روز جهان.....
- ۲۰۷..... یک پرده با ابوریحان.....
- ۲۱۲..... علوم قلایی.....
- ۲۱۶..... با مشکل پایان نامه‌ها چه کنیم؟.....
- ۲۲۲..... کرسی آزاداندیشی یعنی چه؟.....
- ۲۲۵..... متن سخنرانی: چرا فقط یک ابوریحان درونی داریم؟.....
- ۲۳۳..... قدرت نقادی قدما در حل تعارض موارد مشکوک میان علم و دین.....
- ۲۳۸..... زاهدان از آتش برآمده‌اند، عابدان از یاد.....
- ۲۳۲..... اثر هوس داشتن یک گورگل بوک ایرانی جامع.....
- ۲۴۵..... علت عقب ماندگی مسلمانان از زبان حاج شیخ عبدالکریم حائری.....
- ۲۵۲..... ضرورت توسعه کتابخانه‌های تخصصی دیجیتال.....
- ۲۵۷..... تبدیل ابوریحان بیرونی به ابوریحان درونی.....
- ۲۶۱..... چرا نباید از تعطیلی کتابفروشی طه‌پوری ناراحت باشیم؟.....
- ۲۶۳..... ساعت ساز تبریزی در پانصدسال پیش!.....
- ۲۶۵..... «علم تمدن اسلامی» کی پدید آمد؟.....
- ۲۶۸..... بالارفتن تب تمدن اسلامی.....
- ۲۷۲..... یک تن ضعیف و یک کاروان اسیر! نگاهی دیگر به معضل مقالات علمی-پژوهشی.....
- ۲۷۸..... بی‌خیال علم شویم.....
- ۲۸۱..... فرهنگ همچنان مرده است.....
- ۲۸۴..... گذشته ما زیباست اما پر از عیب است.....
- ۲۸۹..... زاغند و زاغ را روش کبک آرزوست! عمل به قرئطیه، پا گذاشتن روی سنن اجدادی است.....
- ۲۹۶..... کتاب، عامل عقب ماندگی است نه پیشرفت.....
- ۳۰۰..... برای این چند ده هزار کتاب فارسی فکری بکنید! آیا فریادرسی هست؟.....
- ۳۰۲..... داستان آفرینش از فلسفه یونانی تا علم اسلامی.....

۳۱۱	فاتحه در ذکر آفرینش کائنات.....
۳۱۵	داستان آفرینش به روایت ظفرنامه.....
۳۲۱	تلقی مان از مفهوم علم اشتباه است (مصاحبه با مهر).....
۳۲۵	پیشرفت علمی چیست؟.....
۳۲۲	خروسی که بایش در طبقه هفتم زمین است و سرش در عرش.....
۳۲۵	همه علوم در چینه ماست!.....
۳۴۰	در غیاب ارسطو چه می کنیم؟.....
۳۴۲	طالع مریخ در تحویل سال و مشکل درد دندان.....
۳۴۹	رانسسی بیکن، شاه عباس و فرق زنبورهای گرجستان و اردبیل.....
۳۵۳	ان سی به اندیشه و تفکر مقدسی درباره علم.....
۳۵۷	مرجعیت علمی ما برای جهان به چه معناست.....
۳۶۰	ببرد دوگاه علمی یا با تندرستی.....
۳۶۳	آیا زبان مدیگر را می بینیم؟.....
۳۷۱	باید با تناسبات حساب خدای تعالی کرد و الا عقب مانده خواهیم ماند.....
۳۷۷	بندی از یک مصاحبه با دکترهای بن درباره علم.....
۳۸۱	یادداشتی برای سخنرانی در با تمدن اسلامی در دانشگاه شیراز.....
۳۸۴	فرق فارابی با هزاران شبساز دیگر.....
۳۸۸	پرسش های نشست علم.....
۳۹۸	سنجش ما با علم.....
۴۰۴	بازهم درباره رساله های دکتری.....
۴۰۸	کتاب سوخت فسیلی است، باید از آن عبور کنیم.....
۴۱۲	یادداشتی با ارزش درباره وضع دانش نجوم در دوره تیموری.....
۴۱۸	راه حل برای حل تعارض میان داده های علوم جدید با برخی از روایات اسلامی.....
۴۲۱	چرا ابن سینا از زکریای رازی به زشتی یاد می کند؟.....
۴۲۴	آلوسی: قائل به حرکت وضعی زمین تکفیر نمی شود!.....
۴۲۶	خاصیت اجزاء سوسمار.....
۴۲۹	نصیحت شگفت میرفندرسکی علیه دشوارنویسی متن های درسی.....
۴۳۲	گفتگوی علم و دین درباره حدیث ذباب (مگس).....
۴۴۰	سؤال درباره حکم استفاده از قیله نما در عصر صفوی.....
۴۴۲	استاد! برای موضوع پایان نامه یا رساله دکتری من چه موضوعی را پیشنهاد می کنید؟.....
۴۴۶	نمونه ای از پیشگویی های متجسمانه: این بار مستخرج از رمل، برای طهماسب دوم در سال ۱۱۳۱.....
۴۵۰	فرق معلمان هندی و فرنگی در کار دریانوردی.....
۴۵۳	گسترش نشر کتاب در فضای مجازی و آسیب آن.....
۴۵۵	چه روشی را جایگزین سیاست شکست خورده ترویج کتاب کنیم؟.....
۴۵۸	حاج محمد کریمخان رهبر شیخیه، تلگراف و هیپنوتیزم.....
۴۶۲	سیاست گسترش کتابخانه های تخصصی دیجیتال.....
۴۶۵	دانایی خود را با دیگران در میان بگذاریم.....
۴۶۸	یکی از هزاران که چرا ما اهل تفکر نیستیم.....
۴۷۱	وقتی سروش غیبی خبر از سلطنت ابدی سلطان می دهد.....

دیباچه پژوهشکده

پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی با هدف پژوهش در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی آموزش، علم و توسعه و ارتقای علوم انسانی و اجتماعی تأسیس شده است. این پژوهشکده با انجام پژوهش‌ها و مطالعاتی است که هدف آنها ارائه نظریه، ایده و راسبرد به نظم تصمیم‌گیری است. حوزه فعالیت‌های این پژوهشکده شامل ۱. پژوهش در زمینه مطالعات فرهنگی و اجتماعی آموزش عالی، علم و فناوری ۲. مطالعه در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی آموزش عالی ۳. توسعه مکان‌های تفکر و سیاست‌گذاری در حوزه مطالعات فرهنگی و اجتماعی آموزش عالی و توسعه علمی ۴. آینده‌نگری دانشگاه‌ها و شناخت نیازهای جدید آموزش عالی در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی ۵. مطالعه آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی دانشگاه و آموزش عالی و ۶. شناخت و بسط روش‌های توسعه و مطالعات میان‌رشته‌ای است.

مطالعه آموزش عالی در ایران نه تنها برای فهم این نهاد و سیاست‌گذاری‌های متناسب برای آن ضروری است، بلکه علم و دانشگاه

مقولات کلیدی برای فهم تاریخ معاصر ایران نیز هستند. تجربه ایرانی از دانشگاه و علم در جهان جدید، یکی از موضوعات مناقشه‌برانگیز در فهم ایران مدرن است. مواجهه‌های اولیه ایرانیان با علم مدرن و نهادهای آموزش عالی در بطن خود بیانگر پیچیدگی‌ای است که نمی‌توان آن را به یک الگو و رویکرد مشخص فروکاست؛ اینکه چه کسانی و با چه درکی از علم و نهاد دانشگاه و در چه شرایطی آموزش عالی مدرن را در ایران تأسیس کردند و در عمل چه نسبتی بین این نهاد جدید با سنت‌های قبلی آموزشی و علمی در ایران برقرار شد، و همچنین، نهاد آموزش عالی چه رابطه‌ی متقابلی با جامعه ایرانی پیدا کرد. بسته به دوره‌های مختلف تاریخ معاصر ایران و همچنین گفتمان‌های سیاسی و فرهنگی غالب، متغیر بوده است. از این رو بازخوانی این سیر تاریخی پیدیده به هم شرایط کنونی آن، یکی از راه‌های فهم عمیق از تجربه ایرانی از دانشگاه و علم است. این هدف حاصل نخواهد شد مگر به کمک فضایی گفتگویی و میان‌رشته‌ای در پاسخ به پرسش از ابعاد و پیامدهای دانشگاه ایرانی.

در همین راستا، هرچند در دهه‌های اخیر راندیشی انتقادی در باب تجربه ایرانی علم و دانشگاه گسترش بیشتری یافته است ولی ایده‌هایی از قبیل پایان دانشگاه ایرانی، فروپاشی دانشگاه ایرانی و سعی در صاف علم به مثابه سوء تفاهم در ایران، توسط محققان و صاحب‌نظران یونکر دیدگاه‌های مختلف در تحلیل نسبت ما و علم و دانشگاه است. با وجود برخی دیدگاه‌های ناآینده‌کننده، باید پذیرفت که طرح این اندیشه‌ها، فی‌نفسه، بیانگر حداقلی از امکان‌اندیشیدن در باب تجربه ایرانی از علم و نهادهای آموزش عالی است. به همین سبب ضروری است این تحلیل‌ها و ایده‌های مختلف در فضایی مشترک طرح شوند تا بستری برای گفتگوی جمعی و حتی گفتگویی فراگیر و ملی بر سر علم و دانشگاه در ایران

فراهم شود؛ تاریخ جدید ایران بدون درک نهاد دانشگاه و پیامدهای فکری و فرهنگی و علمی آن قابل فهم نیست و از سوی دیگر فهم علم و دانشگاه در تجربه ایرانی بدون ملاحظه زمانه و زمینه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن، مقدور نخواهد بود.

در درکی فرایندی از سیر تحول نهاد علم و دانشگاه در ایران و تصور آن به یک پدیده اجتماعی تام در جامعه ایرانی می‌توان صداهای مختلف صاحب‌نظران را شنید. در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، به عنوان یک نهاد تخصصی مطالعه فرهنگی و اجتماعی علم و آموزش عالی در ایران، این ایده وجود داشته که پژوهشکده به کانونی برای طرح ایده‌ها و تحلیل‌های منتقدان درباره علم و دانشگاه ایرانی تبدیل شود. بر همین اساس تلاش شد تا در سری کتاب‌های «تأملات صاحب‌نظران ایرانی درباره آموزش عالی»، دیدگاه‌های صاحب‌نظران علوم انسانی ایران درباره تجربه ایرانی دانشگاه و علم، در قالب مجموعه‌ای از کتاب‌ها تدوین و منتشر شود.

این مجموعه کتاب‌ها، حاصل ایده‌های سائید در قالب مقاله، جستار و گفتگو هستند که تحلیل‌های آنها درباره رجب‌مخلاف دانشگاه ایرانی را دربردارد. طرح این ایده‌ها در فضایی گفتگویی می‌تواند فرصتی برای خلق ایده‌های جدید و همچنین بازاندیشی انتقادی وضع موجود باشد. توسعه و تعالی نظام دانشگاهی ایران برحسب معیارهای علمی و ضرورت‌های جامعه ایرانی باشد. از این رو امیدواریم این مجموعه بتواند در حدامکان تدوین و انتشار این ایده‌ها و دیدگاه‌ها، فرصتی را برای تأملات انتقادی بیشتر در زمینه آموزش عالی در ایران فراهم کند.

جبار رحمانی

دبیر مجموعه تأملات صاحب‌نظران ایرانی در باب

آموزش عالی